

Marta Woźniak

Uniwersytet Łódzki
martawozniak@uni.lodz.pl

Od „Arabskiej Wiosny” do „koptyjskiej zimy”: chrześcijański głos z Egiptu¹

Według badań Gallupa Egipcjanie należą do najbardziej religijnych społeczeństw świata, przy czym dotyczy to zarówno społeczności muzułmańskiej, jak i chrześcijańskiej². Należy jednak odróżnić religijność deklarowaną od faktycznego kierowania się zasadami danej religii. Jak słusznie zauważają niektórzy egipscy uczeni, powszechne obecnie „umiłowanie religii” nie idzie w parze z podążaniem za moralnymi wartościami. Wręcz przeciwnie, zdaje się mieć raczej destrukcyjny wpływ na społeczeństwo³. W sprawozdaniu Amerykańskiej Komisji ds. Międzynarodowej Wolności Religijnej (USCIRF) z 2011 roku Egipt znalazł się na pierwszym miejscu w rankingu krajów prześladowanych mniejszości wyznaniowe⁴. Dyskryminacja dotyka najczęściej koptyjskich chrześcijan, bahaistów, szyitów, Żydów i świadków Jehowy⁵.

¹ Artykuł zrealizowano w ramach projektu pt. *Kulturowy kontekst przemian społeczno-politycznych w świecie arabskim po 2010 roku*. Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/03/D/HS2/00876.

² Na pytanie, czy religia odgrywa ważną rolę w ich codziennym życiu, odpowiedziało twierdząco 100 procent ankietowanych w Egipcie. Zob. S. Crabtree, B. Pelham, *What Alabamians and Iranians Have in Common*, 9 February 2009, <http://www.gallup.com/poll/114211/Alabamians-Iranians-Common.aspx>. Ta i wszystkie inne strony internetowe były dostępne 12 maja 2011 roku.

³ Zob. N. Abou el Magd, *Egypt Debates True Meaning of Faith*, „The National” 26 July 2009, <http://www.thenational.ae/news/world/africa/egypt-debates-true-meaning-of-faith>.

⁴ Zob. R. Frister, *Smutny los chrześcijan w arabskiej rewolucji*, „Polityka” 7 grudnia 2011. Natomiast według organizacji Open Doors Arabska Republika Egiptu w Światowym Indeksie Prześladowań z 19. miejsca w 2011 roku przesunęła się na 15. w 2012 roku. Zob. *Open Doors w służbie prześladowanym chrześcijanom*, Światowy Indeks Prześladowań 2012, <http://www.opendoors.pl/493796/sip2012>, s. 44.

⁵ Zob. *US: Egypt 2nd in Religious Freedom Violations*, JW News, Press Review Online, <http://www.tdnews.it/en/?p=2103>.

Stanowiący około 10-procentową mniejszość w ponad 80-milionowym Egipcie ortodoksyjni⁶ Koptowie są najliczniejszą chrześcijańską wspólnotą w regionie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. Ich relacje z muzułmańską większością nigdy nie były pozbawione napięć, jednak rewolucja, która 11 lutego 2011 roku przyniosła kres 30-letnich rządów Husniego Mubaraka, na krótko zbliżyła do siebie wszystkich domagających się ukrócenia korupcji oraz likwidacji bezrobocia i strukturalnego ubóstwa – bez względu na wyznanie. Radość z odzyskanej wolności nie trwała długo; wraz z dojściem do władzy fundamentalistów muzułmańskich sytuacja Koptów wyraźnie się pogorszyła⁷. Nasuwa się więc pytanie – czy likwidując dyktaturę, egipska „Arabska Wiosna” nie utorowała drogi do konfliktu religijnego?⁸

Koptowie – rys historyczny

Koptyjski Kościół Ortodoksyjny jest jednym z najstarszych na świecie, a jego założycielem według tradycji miał być święty Marek Ewangelista⁹. W V wieku wyodrębnił się z patriarchatu aleksandryjskiego na skutek sporów narodowych (z Grekami) i religijnych (o naturę Chrystusa)¹⁰. Aż do VII wieku, kiedy Egipt uległ islamizacji, Koptowie zbudowali dziesiątki klasztorów i setki pustelni oraz przyczynili się do rozwoju teologii. Mimo że część przyjęła islam w obawie przed utratą praw majątkowych, gros pozostało wiernych religii chrześcijańskiej¹¹.

Istotnym elementem integracyjnym jest charakterystyczna dla Koptów surowa obyczajowość religijna, która obejmuje m.in. 210 dni postów. Zewnętrznym znakiem przynależności do Kościoła koptyjskiego bywa tatuaż krzyża na dłoni, powszechny przede wszystkim w niższych i średnich warstwach społeczeństwa. Koptowie posiadają własny kalendarz oraz język – koptyjski, choć używają go wyłącznie w liturgii. Na co dzień posługują się językiem arabskim. Wielu zna dodatkowo język angielski lub francuski, przez co chętnie zatrudniani są przez zagraniczne firmy pracujące w Egipcie¹².

⁶ Istnieją niewielkie odłamy Koptów katolików oraz protestantów (oba liczące po około 200 tys. wiernych). Zob. więcej I. E. Smolińska, *Kościół koptyjski*, „Wiedza i Życie” 2000 nr 11.

⁷ Zob. *Open Doors...*, op. cit., s. 44.

⁸ Zob. M. Pazurek, *Groźny dar wolności*, „Tygodnik Powszechny” 2011 nr 43 (3250).

⁹ O Kościele koptyjskim zob. S. A. Atiya, *Historia Kościołów Wschodnich*, Warszawa 1978, s. 13 n.

¹⁰ Schizma miała miejsce w 451 roku, po soborze w Chalcedonie. Koptów okrzyknięto – niesłusznie – heretykami monofizytami. W 1973 roku została podpisana w Watykanie wspólna deklaracja chrystologiczna między Kościołem koptyjskim a rzymskokatolickim. W 2000 roku papież Jan Paweł II złożył wizytę patriarsze koptyjskiej w Egipcie. Zob. R. Frister, *Smutny los chrześcijan w arabskiej rewolucji*, op. cit.

¹¹ Zob. ibidem.

¹² Zob. B. Jeznach, *Koptowie bez papieża*, „Nowy Ekran” 4 kwietnia 2012, <http://jeznach.nowyekran.pl/post/58259,koptowie-bez-papieza>.

Mimo że stanowią najbardziej rdzenną ludność Egiptu, a ich Kościół od wieków hołduje zasadzie spokoju za wszelką cenę i umiarkowanego poparcia dla władzy, Koptowie bywają postrzegani przez muzułmanów jak piąta kolumna. Począwszy od najazdu arabskiego ich sytuacja zmieniała się – byli oni *ahl az-zimma* lub *ahl al-kitab* (grupą chronioną, ludem księgi) cieszącą się pewną autonomią w zamian za podatki, byli również sporadycznie prześladowani i dyskryminowani. Inwazja Francuzów w 1798 roku oraz okupacja kraju przez Anglików w 1882 roku zaszczepiły na gruncie egipskim liberalne poglądy, których ukoronowaniem było powstanie po pierwszej wojnie światowej partii Al-Wafd (Delegacja), reprezentowanej w dużej mierze przez faworyzowanych przez Europejczyków chrześcijan. „Złoty wiek” Koptów trwał do przewrotu w 1952 roku. Dżamal Abd an-Nasir, który pełnię władzy zdobył dwa lata później, nie mieszał się w sprawy religii, jednak jego administracja dopuszczała się dyskryminacji Koptów. Sytuacja tych ostatnich uległa dalszemu pogorszeniu za czasów Anawara as-Sadata (1970–1981), który podkreślał muzułmański charakter kraju, zaś Koptów uważał za współpracujących z Zachodem zdrajców¹³. Mimo tego w trudnym okresie rokowań pokojowych z Izraelem mianował Kopta ministrem spraw zagranicznych – Butrus Butrus Ghali pełnił tę funkcję w latach 1977–1991, potem został Sekretarzem Generalnym ONZ¹⁴.

Koptowie – czasy najnowsze

Polityczny wpływ Koptów topniał sukcesywnie. Za czasów Nasera i As-Sadata chrześcijanie egipscy bywali oficerami policji, sędziami, rektorami uczelni, generałami w armii, za Husniego Mubaraka stało się to rzadkością¹⁵. Co prawda korzystali z minimalnej ochrony państwa, jednak nie była ona wystarczająca. Szczególnie na południu, w pobliżu Asjutu, gdzie znajduje się zarówno stara kolonia koptyjskich fellachów, jak i skupisko muzułmańskiej biedoty zradykalizowanej przez ugrupowanie Dżama Islamijja, nieraz dochodziło do konfliktów¹⁶. Reżim z jednej strony zwalczał skrajnych muzułmańskich fundamentalistów, z drugiej współpracował z umiarkowanymi. W wyborach

¹³ Zob. D. Zarzycka, *Chrześcijanie i islamiści. O grzańskim gruncie Koptów w Egipcie*, „Bliski Wschód” 26 listopada 2011, <http://bliskiwschod.pl/2011/12/chrześcijanie-i-islamisci-o-grzaskim-gruncie-koptow-w-egipcie/>.

¹⁴ Zob. R. Frister, *Smutny los chrześcijan w arabskiej rewolucji*, op. cit. Jego dziadek Butrus Ghali na początku XX wieku został pierwszym (i jak dotąd jedynym) koptyjskim premierem Egiptu.

¹⁵ Zob. W. Dalrymple, *Arab Spring, Coptic Winter*, „The Sydney Morning Herald” 14 October 2011, <http://www.smh.com.au/opinion/copts-fear-arab-spring-is-a-christian-winter-20111011-1lj18.html>. W 2009 roku na 700 dziekanów i rektorów wyższych uczelni tylko jeden był chrześcijaninem. Zob. M. K. Książ, *Mniejszość koptyjska w muzułmańskim Egipcie*, Arabicae.com, <http://www.arabicae.com/?p=533>.

¹⁶ Zob. B. Jeznach, *Koptowie bez papieża*, op. cit.

parlamentarnych w 2010 roku rządzona przez Mubaraka Narodowa Partia Demokratyczna (NPD) wystawiła zaledwie 10 osób pochodzenia koptyjskiego z ogólnej puli 780 kandydatów. Ostatecznie do obu izb parlamentu dostało się mniej niż 2 procent Koptów¹⁷.

W wyborach z 2011 roku Koptowie również nie otrzymali reprezentacji parlamentarnej, która odzwierciedlałaby ich liczebność. Stało się tak dlatego, że nie powstała żadna partia polityczna, z którą mogliby się utożsamić, natomiast wygrane partie muzułmańskie skutecznie zmobilizowały swój elektorat. Wolność i Sprawiedliwość – polityczne skrzydło Braci Muzułmanów – dostało 47,2 procent z 508 miejsc. Ultrakonserwatywna partia Światło (An-Nur), stworzona przez salafitów, tj. radykalnych muzułmańskich fundamentalistów, otrzymała 24,7 procent miejsc. Partie liberalne i świeckie zostały zepchnięte na margines (Al-Wafd musiała zadowolić się 7,6 proc. miejsc). Tym samym zmniejszyły się szanse na przegłosowanie świeckiej konstytucji, która ułatwiłaby koegzystencję muzułmanów i chrześcijan w ramach jednego państwa¹⁸.

Jednocześnie pogłębia się ekonomiczna marginalizacja Koptów, którzy generalnie są lepiej wykształceni od muzułmanów. Obecnie młodym chrześcijańskim inżynierom, lekarzom czy prawnikom bardzo trudno jest dostać pracę w zawodzie. Wielu muzułmanów nie kupuje u chrześcijan, nie robi z nimi interesów, nie chce ich zatrudniać. Nawet w ogłoszeniach prasowych zdarza się, że oferta pracy jest zastrzeżona tylko dla muzułmanów. Z kolei Koptom, którzy są kierownikami firm, ministerstwo spraw wewnętrznych nakazuje zatrudnianie konkretnej liczby muzułmanów¹⁹.

Te wszystkie negatywne przemiany powodują, że wśród Koptów nasila się syndrom obłożonej twierdzy; obie strony okopują się na pozycjach wyznaniowych. Pokolenie wcześniej Egipcjanie chętnie nadawali swym dzieciom imiona, które równie dobrze mogły być chrześcijańskie, jak muzułmańskie, np. Karim czy Adil. Obecnie nadawane imiona przeważnie od razu zdradzają przynależność religijną (Muhammad, Dżirdżis). Z kolei upowszechnienie hidżabów wśród muzułmanek powoduje, że chrześcijanki są bardziej niż kiedyś widoczne, a przez to narażone na groźby i ataki. W obliczu narastającej dyskryminacji Koptowie wolą trzymać się na uboczu muzułmańskiego społeczeństwa, wysyłać dzieci do własnych szkół i korzystać z własnych klubów – zwłaszcza że do takich wyborów zachęca ich często koptyjski kler²⁰.

¹⁷ Zob. D. Zarzycka, *Chrześcijanie i islamisci...*, op. cit. Co ciekawe, powszechne jest wśród Egipcjan-muzułmanów przekonanie, że „Koptom przecież i tak za Mubaraka było lepiej niż innym” (B. Jeznach, *Koptowie bez papieża*, op. cit.).

¹⁸ Zob. *Egipcjanie wybrali*, Polskie Centrum Studiów Afrykanistycznych, <http://www.pcsa.org.pl/products/eipgpcjanie-wybrali/>.

¹⁹ Zob. K. Helmore, *Egyptian Copts See Bleak Future*, „Arab Spring” 27 October 2011, Issue 37, <http://iwpr.net/report-news/egyptian-copts-see-bleak-future>.

²⁰ Zob. W. Dalrymple, *Arab Spring, Coptic Winter*, op. cit.

Chrześcijańsko-muzułmańska solidarność

Wydarzenia „Arabskiej Wiosny”²¹ przyniosły krótkotrwałą zmianę opisywanej tendencji – zazwyczaj dyskryminowani Koptowie, publicznie sprawowali liturgię w obecności wyznawców islamu. Kiedy z kolei muzułmanie się modlili, chrześcijanie im w tym nie przeszkadzali²². Wspólne patrole chrześcijańsko-muzułmańskie strzegły kościołów w Kairze i Aleksandrii przed atakami fundamentalistycznych bojówek²³. Przedstawiciele Koptów wraz z członkami Braci Muzułmanów znaleźli się w składzie opozycyjnego Narodowego Komitetu Podążania za Wolą Ludu²⁴. Zarówno muzułmanie, jak i chrześcijanie ginęli, gdy władze tłumili demonstracje.

Ten czas rewolucji wspomina w swej najnowszej książce *On the State of Egypt* (O państwie egipskim) Ala al-Aswani: „Na placu Tahrir widziałem cały naród. Egipcjanie różnego wieku i pochodzenia, Koptowie i muzułmanie, młodzi i starzy, kobiety w hidżabach i bez nich, bogaci i biedni – wszyscy stali obok siebie jak członkowie jednej rodziny. Koptowie sformowali żywy łańcuch wokół muzułmanów podczas ich modlitwy, aby ochronić ich przed atakami policji. Koptyjskie msze i muzułmańskie modlitwy za dusze tych, którzy oddali swe życie podczas rewolucji, odbywały się wspólnie”²⁵. Dziś te budujące obrazy wydają się tak odległe, że aż nierealne.

Masakra w Masiro

W październiku 2011 roku uwagę całego świata przykuły informacje o masakrze w Masiro, o której arabska gazeta „Al-Hajaj” napisała, iż było to „najbardziej krwawe wydarzenie od czasu rewolucji z 25 stycznia”²⁶. Zginęło wówczas 28 uczestników pokojowej koptyjskiej demonstracji, a około 300 osób zostało rannych (w tym kilku żołnierzy). Wielotysięczna demonstracja była wielokrotnie atakowana kamieniami i koktajlami Mołotowa. Wojsko oraz policja, zamiast chronić chrześcijan, same przyczyniały się do zabójstw,

²¹ Więcej o „Arabskiej Wiosnie” w Egipcie zob. M. Woźniak, *Egipt*, [w:] R. Bania, M. Woźniak, K. Zdulski, *Rewolucje w świecie arabskim – aspekty polityczne, społeczne i humanitarne. Raport dla Wydziału Informacji o Krajach Pochodzenia UDSC*, Warszawa 2011, s. 25–32.

²² Zob. P. Bieliński, *Katolicy wobec arabskiej „wiosny ludów”*, <http://ekai.pl/wydarzenia/raport/x39142/katolicy-wobec-arabskiej-wiosny-ludow/?print=1>.

²³ Zob. H. C. Malik, *Intolerant Arab Spring*, „In Newsweek Magazine” 16 October 2011, <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2011/10/16/violence-against-egypt-s-copts-in-an-intolerant-arab-spring.html>.

²⁴ Zob. A. Dudka, *Arabska Wiosna Ludów w Egipcie a sytuacja Koptów w świetle doniesień prasowych*, „Studia Bliskowchodnie” 2011 nr 1 (5), s. 6.

²⁵ M. Pazurek, *Groźny dar wolności*, op. cit.

²⁶ „Arabska Wiosna” staje się „koszmarną jesienią” dla chrześcijan, PiotrSkarga.pl, 20 października 2011, <http://www.piotrskarga.pl/ps,8026,2,0,1,1,informacje.html>.

wjeżdżając w tłum rozjeżdżonymi wozami pancernymi i strzelając z karabinów maszynowych²⁷.

Protest egipskich chrześcijan oraz popierających ich muzułmanów zaczął się w robotniczej dzielnicy Kairu – Szubrze. Demonstranci skierowali się pod budynek państwowej telewizji nad brzegiem Nilu, który nazwano kiedyś „Maspiro” na cześć francuskiego egiptologa. „Maspiro” to również nazwa młodzieżowego ruchu koptyjskiego aktywnego od czasu styczniowej rewolucji, protestującego przeciwko atakom na chrześcijańską społeczność. Tym razem czarę goryczy przelały wydarzenia w Górnym Egipcie – w miasteczku Marinab pod Aswanem 30 września 2011 roku podpalono kościół – rzekomo nielegalnie odremontowany (miejscowi duchowni zapewniali, że od lat posiadali pozwolenie)²⁸.

Tragedia unaoczniała słabość rządu – w proteście przeciw działaniom armii i policji rezygnację złożył wicepremier i minister finansów Hazim al-Bablawi. W grudniu ustąpił zaś premier Issam Szaraf, którego zastąpił Kamal al-Dżanzuri²⁹. Zwierzchnicy Al-Azharu zaapelowali do władz o ujednoczenie prawa regulującego budowę obiektów kultu religijnego³⁰. Stracono również winnego zabójstwa członków koptyjskiej rodziny, który od wielu miesięcy oczekiwał na wykonanie wyroku – był to gest wobec Koptów. Nie zmienia to faktu, że większość zatrzymanych podczas starć w Kairze stanowili chrześcijanie; przed sądem postawiono m.in. księży, choć żaden z nich nie uczestniczył w przygotowaniach do manifestacji, gdyż zasadą koptyjskiego duchowieństwa jest unikanie frontalnego konfliktu z muzułmańskim społeczeństwem³¹. Całe dochodzenie zostało ostro skrytykowane przez obrońców praw człowieka³².

²⁷ Zob. S. Carr, *A Firsthand Account: Marching from Shubra to Deaths at Maspero*, „Egypt Independent” 10 October 2011, <http://www.egyptindependent.com/news/firsthand-account-marching-shubra-deaths-maspero>; H. C. Malik, *Intolerant Arab Spring*, op. cit.

²⁸ W przypadku Marinab sytuację zaostriżyła wypowiedź gubernatora prowincji Aswan, Mustafy as-Sajjida, który obwiniał w równym stopniu sprawców ataku i zwierzchników kościoła, którzy ośmielili się podwyższyć kopułę świątyni o kilka metrów ponad dozwoloną wysokość. Wysokość wież oraz kopuł kościołów często bywa zarzewiem konfliktów – ekstremiści muzułmańscy nie życzą sobie, by chrześcijańskie budynki sakralne były widoczne. Zob. M. Pazurek, *Groźny dar wolności*, op. cit.

²⁹ Zob. *Kamal Ganzuri nowym premierem Egiptu. Sformuluje rząd ocalenia narodowego?*, <http://www.polskatimes.pl/artukul/476222,kamal-ganzuri-nowym-premierem-egiptu-sformuluje-rzad,id,t.html>.

³⁰ Stare, sięgające czasów osmańskich prawo zezwalało na budowę kościoła chrześcijańskiego wyłącznie w określonej odległości od meczetu i tylko za zgodą władcy Egiptu – kedywa, króla, prezydenta. Z drugiej strony wznoszenie meczetów nie wymagało żadnych pozwoleń, dodatkowo było dotowane z budżetu. Zob. M. Pazurek, *Groźny dar wolności*, op. cit. Od 1998 roku zaczęto zmieniać prawo, upraszczając procedury – o pozwoleniu na budowę kościołów mieli decydować gubernatorzy. Zob. M. K. Książ, *Mniejszość koptyjska w muzułmańskim Egipcie*, op. cit.

³¹ Zob. R. Frister, *Smutny los chrześcijan w arabskiej rewolucji*, op. cit.

³² Zob. H. D. S. Greenway, *Koptowie i Arabska Wiosna*, „The International Herald Tribune”, tłum. dla „The New York Times” E. Karpińska-Morek, 24 listopada 2011, <http://fakty.interia.pl/>

Inne ataki

Rzeź w Masiro nie była odosobnionym przypadkiem, lecz kolejnym incydem potwierdzającym istnienie tendencji: w styczniu 2000 roku w masakrze w Al-Kusz (Górny Egipt) zginęło 20 chrześcijan; w czasie zamieszek w Aleksandrii w 2005 roku – troje; w Mallawi, w prowincji Al-Minja, w maju 2008 roku porwano i torturowano mnichów z klasztoru pw. świętego Fany; w Nag Hammadi, w okolicach Luksoru, w 2010 roku po zakończeniu uroczystości Bożego Narodzenia trzech muzułmanów otworzyło ogień karabinowy do wiernych wychodzących z pasterki (zamordowano wówczas dziesięć osób – dziewięciu Koptów i jednego muzułmanina, przy czym najmłodsza ofiara miała 16 lat, a najstarsza 29)³³; zaś w noc sylwestrową 2011 roku w ataku bombowym na kościół koptyjski w Aleksandrii zginęło 23, a zostało rannych 79 chrześcijan.

Pierwsze doniesienia mówiły, że tego aktu terroru dokonała organizacja ściśle powiązana z Al-Kaidą, odpowiedzialna za zamachy z października 2010 roku w Bagdadzie³⁴, pragnąca zdestabilizować sytuację w kraju. Szajch Ahmad Tajjib z Al-Azharu głosił, że „żaden Egipcjanin nie mógł dokonać takiego czynu”, a sprawcy „chcą tylko zniszczyć obraz islamu na Zachodzie”³⁵. Później Egipt zelektryzowała wiadomość, iż w zamach w Aleksandrii uwikłany był minister spraw wewnętrznych w rządzie Mubaraka Habib al-Adli, którego celem było zdyscyplinowanie Koptów, by „nie wznosili zbyt dumnie swych głów”³⁶. Inna teoria mówiła, że Al-Adli dążył do wprowadzenia ściślejszej kontroli policyjnej nad krajem i większego uzależnienia od siebie prezydenta³⁷.

W 2011 roku miało miejsce jeszcze kilka większych ataków na chrześcijan³⁸. W marcu w Sul niedaleko Kairu grupa muzułmanów podpaliła kościół pw. Dwóch Świętych Męczenników. Powodem był związek chrześcijanina i muzułmanki, który wywołał oburzenie ich rodzin³⁹. Tłum muzułmanów ścigał chrześcijan po

new-york-times/news/koptowie-i-arabska-wiosna,1725822,6806.

³³ Zob. T. M. Korczyński, *Chrześcijanie cierpią w Egipcie. Kiedy po wiosnie przychodzi zima*, „Polonia Christiana” 3 kwietnia 2012, <http://www.pch24.pl/kiedy-po-wiosnie-przychodzi-zima,1392,i.html>.

³⁴ Zob. R. Frister, *Smutny los chrześcijan w arabskiej rewolucji*, op. cit.

³⁵ M. Zielińska-Schemaly, *Strach chrześcijan na Bliskim Wschodzie*, Polityka.pl, 17 stycznia 2011, <http://www.polityka.pl/swiat/obyczaje/1512248,1,strach-chrzciscijan-na-bliskim-wschodzie.read>.

³⁶ T. M. Korczyński, *Chrześcijanie cierpią w Egipcie...*, op. cit.

³⁷ Zob. P. Bieliński, *Katolicy wobec arabskiej „wiosny ludów”*, op. cit.

³⁸ Więcej na ten temat zob. A. Dudka, *Arabska Wiosna Ludów w Egipcie a sytuacja Koptów w świetle doniesień prasowych*, op. cit., s. 9–11.

³⁹ Zob. *Can We Speak of a “Coptic Question” in Egypt?*, Research paper supervised by Dr. Azmi Bishara, Arab Center for Research & Policy Studies, Doha, May 2011, <http://english.dohainstitute.org/Home/Details/5ea4b31b-155d-4a9f-8f4d-a5b428135cd5/107aac78-3859-4aa2-b5ba-41234324e3b3>.

tym, jak rzekomo pomylił koptyjskie księgi liturgiczne z księgami czarnej magii⁴⁰. We wrześniu w Idfu na południu kraju trzy tysiące muzułmanów zdemolowało stuletni kościół św. Grzegorza wymagający remontu. Mimo zgody gubernatora Aswanu na renowację, miejscowi wyznawcy islamu żądali odbudowy świątyni bez krzyża i bez dzwonów, „które irytują ich dzieci”. Koptom przestano sprzedawać żywność w sklepach, a następnie zabroniono im wychodzić na ulicę⁴¹. Miesiąc później w Mallawi 17-letni chłopiec koptyjski, Ajman Labib, został pobity na śmierć przez zachęconych przez nauczyciela muzułmańskich kolegów za to, że odmówił zasłonięcia symbolu krzyża wytatuowanego na nadgarstku i schowania krzyżyka noszonego na szyi⁴².

Rok 2012 nie przyniósł zmian na lepsze – w marcu trzy siostry katolickie (dwie posiadające obywatelstwo egipskie i jedna z obywatelstwem egipsko-francuskim) zostały napadnięte przez ludność wioski w Górnym Egipcie. Tlum muzułmanów chciał je spalić żywcem. Siostry były nauczycielkami, prowadziły lekcje dla dzieci muzułmańskich z Abu ar-Risz w prowincji Aswan. Po tym zdarzeniu nikt nie został postawiony przed sądem⁴³.

Oprócz opisanych powyżej napaści, stale pojawiają się doniesienia o koptyjskich dziewczętach porywanych i zmuszanych do ślubów z muzułmanami⁴⁴. Tych ostatnich z kolei bulwersują doniesienia o kobietach wracających po konwersji na islam do pierwotnie wyznawanego chrześcijaństwa (przy czym konwersja na islam jest bardzo łatwa, zaś na chrześcijaństwo – prawie niemożliwa). Najbardziej znane przypadki dotyczyły Wafy Kunstantin oraz Kamilli Szichaty, żon koptyjskich duchownych. Według radykalnych muzułmanów obie zmieniły religię na islam, żeby uzyskać rozwód, po czym zostały porwane i przetrzymywane w klasztorach, a później zamordowane. Z kolei władze Kościoła koptyjskiego utrzymywały, że kobiety nigdy na islam nie przeszły i przebywają bezpieczne w swoich rodzinach. Obie historie zaczęły żyć własnym życiem⁴⁵. W 2009 roku grupa „Christian Solidarity International” z Waszyngtonu opublikowała studium na temat porwań i wymuszonych małżeństw⁴⁶.

⁴⁰ Zob. K. J. Werthmuller, *What Do the Copts Mean for the Arab Spring?*, „The Huffington Post” 11 July 2011, http://www.huffingtonpost.com/kurt-j-werthmuller/coptic-christians-and-the-arab-spring_b_1080808.html.

⁴¹ Zob. R. Frister, *Smutny los chrześcijan w arabskiej rewolucji*, op. cit.

⁴² Zob. K. J. Werthmuller, *What Do the Copts Mean for the Arab Spring?*, op. cit.; *W Egipcie wyznawcy Chrystusa są mordowani z zimną krwią*, Radio Watykańskie, 2 listopada 2011, <http://www.mt1033.pl/-w-egipcie-wyznawcy-chrystusa-sa-mordowani-z-zimna-krwia,404,a.html>.

⁴³ Zob. W. King, *Egypt: Nuns Traumatized After School Attack*, „Compass Direct”, 16 March 2012, <http://www.eurasiareview.com/16032012-egypt-nuns-traumatized-after-school-attack/>.

⁴⁴ Zob. *Open Doors...*, op. cit., s. 45.

⁴⁵ Zob. M. Zielińska-Schemaly, *Strach chrześcijan na Bliskim Wschodzie*, op. cit.

⁴⁶ Zob. M. Clark, N. Ghaly, *The Disappearance, Forced Conversions, and Forced Marriages of Coptic Christian Women in Egypt*, „Christian Solidarity International”, Coptic Foundation for Human Rights, November 2009, http://www.csi-int.org/pdfs/csi_coptic_report.pdf.

Interpretacje

Prawie we wszystkich opisanych sytuacjach powtarza się podobny schemat – konflikt na poziomie jednostek eskaluje do konfliktu między grupami religijnymi, których przywódcy zaogniają zbiorowe poczucie niesprawiedliwości, uciekając się do narracji „wiecznych ofiar”. Bardzo często kwestiami zapalnymi są te dotyczące kobiet, których cześć w społeczeństwach patriarchalnych stanowi wrażliwy punkt – obrona ich honoru jest ściśle powiązana z honorem grup, z których się wywodzą. Kontrowersyjne przypadki kobiet, które dokonały konwersji na islam, stają się pretekstem do mobilizacji politycznych tożsamości. Po wydarzeniach „Arabskiej Wiosny” do starych interpretacji dołączyły nowe, np. za wydarzeniami w Sul dopatrywano się działania „piątej kolumny” lub „sił antyrewolucyjnych”, które przez podziały międzywyznaniowe chcą zniszczyć osiągnięcia rewolucji 25 stycznia⁴⁷.

Zarówno chrześcijanie, jak i muzułmanie pragną udowodnić swoją teologiczną i ideologiczną wyższość. Jakakolwiek dyskusja w Egipcie – dotycząca spraw finansowych czy osobistych – która angażuje muzułmanina i chrześcijanina, z łatwością może się przekształcić w konflikt międzywyznaniowy. Każda ze stron pielęgnuje bowiem własną „pamięć niesprawiedliwości” i zarzuca drugiej prozelityzm. Chrześcijanie utrzymują, że są ofiarami sukcesywnych ataków, których celem jest usunięcie ich z domów w Górnym Egipcie. Muzułmanów napełniają goryczą przypadki chrześcijanek, które przechodzą na islam, by wrócić potem do chrześcijaństwa, co ich zdaniem jest częścią większej kampanii dążącej do deprecjacji islamu⁴⁸.

Koptowie a salafici

W prywatnych konwersacjach z Egipcjanami jak refren wraca stwierdzenie, że salafizm to intruz, podobnie jak *nikaby* noszone przez kobiety, zaś egipskie społeczeństwo jest ze swej natury otwarte i zróżnicowane. Faktycznie wzrost religijności muzułmanów egipskich nastąpił w dużej mierze w związku z ich wyjazdami zarobkowymi do bogatych krajów Zatoki od lat 70. XX wieku – ulegali tam bowiem indoktrynacji w duchu bardzo konserwatywnego islamu. Nie zmienia to faktu, że radykalni fundamentaliści muzułmańscy stają się coraz bardziej widoczni w życiu publicznym kraju. Bracia Muzułmanie, członkowie Dżama Islamijja oraz salafici ze stowarzyszenia Ansar as-Sunna po dekadach represji stworzyli partie polityczne i przygotowali programy,

⁴⁷ Zob. *Can We Speak...*, op. cit.

⁴⁸ Zob. S. Morqos, *The Coptic Question*, „Al-Ahram” 31 December 2009 – 6 January 2010, Issue 979, <http://weekly.ahram.org.eg/2010/979/sc101.htm>.

w których określają kierunek przyszłych wydarzeń w kraju⁴⁹. Współczesna myśl salaficka w Egipcie jest zdecydowanie antykoptyjska, co widać doskonale chociażby w wydawanych fatwach⁵⁰. Egipski publicysta, Rifat Sajjid Ahmad, opublikował studium *Kompletny zbiór salafickich fatw przeciw egipskim Koptom*⁵¹. Wymienia w nim fatwy domagające się nałożenia na chrześcijan podatku pogłównego (*dżizji*)⁵², niepozdrawiania ich⁵³, nieskładania im życzeń z okazji świąt religijnych⁵⁴, niepozwalania na pełnienie ważnych urzędów, czy wreszcie niekarania muzułmanów śmiercią za zabicie niewiernych.

Dominujący w Egipcie odłam salafizmu pozostaje pod przemożnym wpływem salafizmu krajów Zatoki, co może tłumaczyć brak wypowiedzi antypaństwowych (salafizm głównego nurtu jest „oficjalną” ideologią w Zatoce, popieraną przez lokalne rządy). Ten odłam postrzega państwo jako „strażnika” religii. Istnieje jednak również inne skrzydło salafizmu, które popiera działania zbrojne wymierzone przeciw oficjalnym autorytetom i tworzenie państwa muzułmańskiego wszystkimi możliwymi sposobami. Nie można wykluczyć zagrożenia, że młodzi, gniewni salafici w Egipcie, którzy czują się „barankami ofiarnymi” rządu, mogą zasilić ten właśnie nurt⁵⁵.

Stwierdzenia duchownych mogą bardzo negatywnie kształtować relacje między obywatelami, gdyż elity religijne z natury zazdrośnie strzegą linii demarkacyjnych oddzielających je od innych wyznań. Zastosowanie postulowanych praktyk w życiu codziennym jednostek miałyby destruktywny wpływ na społeczeństwo, które powinno się kierować „normalnością”, a nie myśleniem o doktrynalnych różnicach. Tymczasem retoryka salaficka w czasach

⁴⁹ Zob. *Open Doors...*, op. cit., s. 44.

⁵⁰ Zob. *Can We Speak...*, op. cit.

⁵¹ R. S. Ahmad, *Al-Watha'iq al-Kamila Li Fatawa al-Salafyieen Didd Aqbat Misr: The Complete Documents of the Salafists' Fatwas against the Copts of Egypt*, „Rose al-Yusuf” 22 January 2011.

⁵² Na przykład salaficki szajch Abu Ishak al-Huwaini na taśmie zatytułowanej *Lojalność i wrogość* twierdzi, że *dżizja* musi być nałożona na chrześcijan, którzy mają ją płacić z „pochylonymi głowami”. Zob. R. S. Ahmad, *Al-Watha'iq al-Kamila Li Fatawa al-Salafyieen Didd Aqbat Misr...*, op. cit. Obowiązek płacenia *dżizji* przez chrześcijan został zniesiony w Egipcie w roku 1856. Zob. A. Dudka, *Arabska Wiosna Ludów w Egipcie a sytuacja Koptów w świetle doniesień prasowych*, op. cit., s. 11.

⁵³ Salaficki kaznodzieja Mahmud al-Masri wydał fatwę mówiącą o tym, że nie wolno pozdrawiać niemuzułmanów, a nawet używać w stosunku do nich słowa „witam”, gdyż to „podwyższałoby ich status”. Zob. R. S. Ahmad, *Al-Watha'iq al-Kamila Li Fatawa al-Salafyieen Didd Aqbat Misr...*, op. cit.

⁵⁴ Salaficki szajch Abu Muhammad bin Abd Allah bin Abd al-Hamid al-Asari stwierdził: „Surowo zabrania się wam [tj. muzułmanom] gratulowania niewiernym przez wysyłanie im kart z życzeniami okolicznościowymi; nie powinniście również przyjmować kart od nich, lecz je odrzucać; nie przestawajcie pod żadnym pozorem pracować w te dni [tj. świąt chrześcijańskich]. Zob. A. al-Athary, *Al-Ihtifal Bi Ra's al-Sana wa Mushabihat Ashab al-Jaheem*, „Tawheed Magazine” Issue 23/8, s. 20.

⁵⁵ Zob. *Can We Speak...*, op. cit.

kryzysu podkreśla niezmiennie konieczność podążania za salaficką ortodoksją, nie dopuszczając uczciwego samokrytycyzmu. Każdy z arbitralnych osądów moralnych na temat jakiejś grupy społeczeństwa sam w sobie przyczynia się do dalszej społecznej fragmentaryzacji⁵⁶.

Konstytucja i prawo do rozwodów

Egipska konstytucja z 1971 roku została zawieszona po obaleniu prezydenta Mubaraka. Tymczasowa konstytucja uznała islam za religię państwową, a szariat (prawo muzułmańskie) za prawo powszechne. Nad kształtem nowej konstytucji miało dyskutować liczące stu członków zgromadzenie konstytucyjne utworzone przez parlament. Rada Generalna Kościoła Koptyjskiego podjęła jednogłośnie decyzję o wystąpieniu z komisji konstytucyjnej z powodu zdominowania tego gremium przez fundamentalistów muzułmańskich. Chrześcijańscy liberałowie uznali, że ich obecność byłaby „bezcelowa”⁵⁷, tym bardziej że wiele osób publicznych, wraz z czołowymi autorytetami z Al-Azharu, już wcześniej ogłosiło swoje wystąpienie z tejże komisji.

„Arabska Wiosna” ośmieliła natomiast koptyjskich reformatorów religijnych, którzy domagają się prawa do rozwodów. Swoboda zawierania małżeństw i orzekania rozwodów zależy w Egipcie od zwyczajów przyjętych w poszczególnych wyznaniach. W islamie uzyskanie rozwodu jest relatywnie łatwe. Natomiast Kościół koptyjski zastrzył swoje prawo w 1971 roku, znosząc przepisy, które dopuszczały rozwody w przypadku impotencji, porzucenia rodziny, przemocy i choroby umysłowej. Obecnie rozwód u Koptów jest możliwy tylko w dwóch przypadkach: gdy przyczyną rozpadu małżeństwa jest zmiana wyznania przez jednego z małżonków, bądź gdy doszło do cudzołóstwa (lecz wtedy prawo do zawarcia kolejnego związku przysługuje tylko stronie zdradzonej). Niestety w małżeństwie chrześcijanie egipscy stoją przed dylematem – upozorować zdradę czy zmienić wyznanie. Wielu wybiera to drugie rozwiązanie, głównie przystępując do ewangelików, którzy mają bardziej liberalne przepisy rozwodowe. W połowie 2011 roku wrzesnia koptyjski Ruch na rzecz Prawa do Życia zorganizował protest przed budynkiem Ministerstwa Sprawiedliwości w Kairze, żądając interwencji władz i wpłynięcia na koptyjskich duchownych, by zliberalizowali prawo dotyczące rozwodów⁵⁸.

⁵⁶ Zob. ibidem.

⁵⁷ Zob. M. Gaik, *Koptowie wycofali się z prac nad nową konstytucją Egiptu*, „ISA News” 7 kwietnia 2012, <http://isanews.pl/pl/depesze/polityka/169/Koptowie-wycofali-si%C4%99-z-prac-nad-now%C4%85-konstytucj%C4%85-Egiptu-konstytucja-ko%C5%9Bcio%C5%82y-i-religie-Egipt.htm>.

⁵⁸ Zob. R. Kostrzyński, *Egipcjacy chrześcijanie myślą o rozwodach*, „Rzeczpospolita” 22 września 2011, <http://www.rp.pl/artykul/720855.html>.

Rola mediów

W czasie „Arabskiej Wiosny” media państwowe niejednokrotnie przedstawiały zmanipulowany obraz rzeczywistości, np. komentując masakrę w Masiro, egipska telewizja nie pokazała zdjęć rozjeżdżanych demonstrantów, ani nie wspomniała o otwarciu ognia przez wojsko, lecz mówiła o uzbrojonych w broń palną demonstrantach atakujących żołnierzy. Po zachęcie prezenterki, by bronić armii przed Koptami, w centrum Kairu pojawiły się grupy uzbrojonych w pałki i maczety wyrostków grożących „koptyjskim prowokatorom” i miotających kamienie. Skandowały one hasło „Wojsko i lud razem!”. Wspierający Koptów muzułmanie krzyczeli: „Muzułmanie i chrześcijanie razem (dosł. są jedną ręką)!”⁵⁹.

Do szerzenia nienawiści międzywyznaniowej przyczyniły się w znacznym stopniu prywatne kanały religijne, finansowane ze środków z Arabii Saudyjskiej. Grupa egipskiej młodzieży zorganizowała wymierzoną przeciwko nim kampanię zatytułowaną „kanały ekstremizmu”. Na jej stronie na Facebooku, liczącej tysiące zwolenników, zamieszczane były wideoklipy i fatwy takich salafickich szajchów, jak Abu Ishak al-Huwaini, Wadżdi Ghunaim, Husajn Jakub, podpisane hasłem „Powstrzymajcie je dla dobra Egiptu”. Pewna liczba kanałów została zamknięta po postawieniu ich twórcom zarzutów szerzenia nienawiści wyznaniowej. Przynajmniej pięć wznowiło jednak nadawanie: Al-Badr, Al-Hafiz, Safa, Al-Rahma i Wisal⁶⁰.

Emigracja

W związku z rewolucją zachodni dyplomaci w Kairze odnotowali zwiększony odsetek Koptów dopytujących się o ewentualną możliwość wyemigrowania z kraju⁶¹. Według doniesień Unii Egipskich Organizacji Praw Człowieka (UEHRO) od obalenia reżimu Mubaraka z Egiptu wyjechało więcej niż 100 tys. Koptów. Przede wszystkim dołączyli oni do dobrze funkcjonujących koptyjskich diaspor na Zachodzie: 16 tys. wyjechało do Kalifornii, 10 tys. do New Jersey, 8 tys. do Nowego Jorku, 8 tys. do innych stanów w Ameryce; prawie 14 tys. do Australii, 17 tys. do Kanady, 20 tys. do Europy (Holandii, Włoch, Anglii, Austrii, Niemiec i Francji)⁶².

⁵⁹ M. Pazurek, *Groźny dar wolności*, op. cit.

⁶⁰ Zob. „Al-Yawm al-Sabi Newspaper” 27 November 2010.

⁶¹ Zob. H. D. S. Greenway, *Koptowie i Arabska Wiosna*, op. cit.

⁶² Zob. J. Gordon, *So Much for the Arab Spring: Coptic Christians Flee Egypt*, „Red County” 27 September 2011, <http://www.redcounty.com/content/so-much-arab-spring-coptic-christians-flee-egypt>.

Śmierć patriarchy

17 marca 2012 roku zmarł w Kairze w wieku 88 lat patriarcha Koptyjskiego Kościoła Ortodoksyjnego, Szinuda III⁶³. W ciągu ponad 40 lat swego pontyfikatu Szinuda nie miał łatwego zadania – starał się jak mógł ochraniać swoich wiernych. Przewidując wzrost fundamentalizmu muzułmańskiego, do końca popierał Mubaraka. Dopiero po jego upadku pochwalił pokojową rewolucję, która „otwiera drogę do utworzenia rządu cywilnego i demokratycznego” i zaczął przekonywać Koptów do wzięcia udziału w wyborach parlamentarnych. Muzułmańscy parlamentarzyści uczcili jego śmierć minutą ciszy – wszyscy z wyjątkiem części posłów z partii Światło, którzy demonstracyjnie wyszli z sali lub nie wstali ze swoich miejsc⁶⁴.

W związku z odejściem patriarchy wśród wszystkich Koptów zapanował głęboki żal. Wierni ustawili się w kilometrowych kolejkach przed kairską katedrą Abbasijja, by po raz ostatni oddać cześć zmarłemu⁶⁵. Po dramatycznych uroczystościach żałobnych⁶⁶ Szinuda został pochowany w klasztorze pw. św. Biszuja (Paisjusza)⁶⁷. Z pewnością wielu Koptów życzyłoby sobie, by zastąpił go ktoś mniej zaangażowany politycznie i bardziej liberalny w kwestiach społecznych⁶⁸. Na razie najczęściej pojawiają się kandydatury trzech biskupów: Biszuja, Junisa oraz Musy. Do czasu elekcji nowego przewodnika duchowego, co może nastąpić nawet za kilka miesięcy⁶⁹, tymczasowym religijnym przywódcą Koptów został wybrany biskup Pachomius⁷⁰.

⁶³ Urodzony jako Nazir Dżajjid Rufajl, absolwent historii Uniwersytetu Kairskiego, sześć lat spędził jako pustelnik w grocie, trzy i pół w odosobnieniu w klasztorze pw. św. Biszuja na Pustyni Zachodniej zesłany przez As-Sadata, za Mubaraka prowadził pojednawczą politykę, m.in. zakazując pielgrzymek do Jerozolimy „dopóki znajduje się w rękach żydowskich okupantów”. Zob. R. Frister, *Smutny los chrześcijan w arabskiej rewolucji*, op. cit.; M. Chęć, *Pusty tron – Szinuda III i jego pontyfikat*, Mojeopinie.pl, http://www.mojeopinie.pl/pusty_tron_szinuda_iii_i_jego_pontyfikat,3,1333487800.

⁶⁴ Zob. B. Jeznach, *Koptowie bez papieża*, op. cit.

⁶⁵ Zob. K. Fahim, *Coptic Pope's Death Adds to Fears in Egypt's Time of Transition*, „The New York Times” 20 March 2012, <http://www.nytimes.com/2012/03/21/world/middleeast/coptic-pope-shenouda-iiis-death-adds-to-fears-in-egypt.html>.

⁶⁶ Trzej żałobnicy zostali zmiżdżeni przez tłum, zaś 137 osób odniosło rany, co zaowocowało decyzją duchownych o zamknięciu katedry dla odwiedzających. Relacja oraz nagranie z uroczystości żałobnych zob. *Thousands Attend Funeral of Coptic Pope Shenouda III*, „The Telegraph” 20 March 2012, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/9155197/Thousands-attend-funeral-of-Coptic-Pope-Shenouda-III.html>.

⁶⁷ Zob. J. Leyne, *Egypt Coptic Pope Shenouda is Buried at Monastery*, „BBC News. Middle East” 20 March 2012, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-17437325>.

⁶⁸ Zob. K. Fahim, *Coptic Pope Dies in Egypt Amid Church's Struggles*, „The New York Times” 17 March 2012, <http://www.nytimes.com/2012/03/18/world/middleeast/coptic-pope-dies-in-egypt-amid-churchs-struggles.html>.

⁶⁹ Zob. idem, *Coptic Pope's Death Adds to Fears...*

⁷⁰ Zob. M. Chęć, *Pusty tron – Szinuda III i jego pontyfikat*, op. cit.

Przyszłość w porewolucyjnym Egipcie

Jeśli chodzi o stosunek do „Arabskiej Wiosny”, to Koptowie są podzieleni – jedni cieszą się z wolności i swobody wypowiedzi, inni boją się represji związanych z dojściem do władzy fundamentalistów. Ta druga postawa staje się coraz powszechniejsza. Patrząc z zewnątrz wydaje się, że Koptowie stali się kozłem ofiarnym dla sfrustrowanego i biednego społeczeństwa egipskiego. Władzom łatwiej jest zrzucić winę na zewnętrzne wpływy, niż przyznać się, że są bezradne i nie panują nad sytuacją⁷¹. Egipcycy umiarkowani i nastawieni pluralistycznie rewolucjoniści również okazali się bezsilni w obliczu uzbrojonych religijnych ekstremistów. Tylko ci pierwsi byliby w stanie ochronić Koptów i powstrzymać chrześcijański eksodus z regionu, co jednocześnie byłoby probierzem sukcesu egipskiej „Arabskiej Wiosny”. Zachód może i powinien grać wyłącznie rolę wspomagającą⁷²; zresztą nie jest zbyt zainteresowany ingerowaniem w wewnętrzne sprawy zdestabilizowanego Egiptu⁷³.

Istnieje poważne zagrożenie, że w najbliższej przyszłości nastąpi „rekategoryzacja” Egiptu według podziałów religijnych rozumiana jako przejście od tożsamości narodowej do tożsamości religijnej, wchłonięcie sfery publicznej i politycznej przez sferę religijną⁷⁴. W obliczu rosnącego poparcia dla Braci Muzułmanów oraz salafitów należy spodziewać się pogorszenia sytuacji chrześcijan⁷⁵.

Egipski jezuita i znawca islamu ks. Samir Chalil Samir przekonuje jednak, że chrześcijanie nie mogą wycofać się do getta⁷⁶, lecz muszą walczyć o swoje prawa. Nie będzie to łatwe, gdyż na przeszkodzie do budowy nowoczesnego i opartego na równości wszystkich obywateli państwa stoi szereg przeszkód: demografia, niezrównoważony rozwój miast, złe warunki życia, nierówności ekonomiczne, korupcja, pogorszenie się systemów edukacji, zdrowia i transportu, polityczna oraz obywatelska apatia⁷⁷.

Z pewnością uciekanie się na tym etapie do powierzchownej retoryki „braterstwa między wyznaniem” nie rozwiąże kwestii koptyjskiej, gdyż wymaga ona praktycznych działań⁷⁸. Współdziałanie między wyznawcami obu religii

⁷¹ Zob. M. Zielińska-Schemaly, *Strach chrześcijan na Bliskim Wschodzie*, op. cit.

⁷² Zob. H. C. Malik, *Intolerant Arab Spring*, op. cit.

⁷³ Prezydent Barack Obama wymienił Koptów w swojej słynnej mowie kairskiej – kwestia koptyjska leży w polu zainteresowań jego administracji. Zob. W. Phares, *Arab Spring Falls on Egypt's Coptic Christians*, „Canada Free Press” 10 October 2011, <http://www.canadafreepress.com/index.php/article/41133>.

⁷⁴ Zob. S. Morqos, *The Coptic Question*, op. cit.

⁷⁵ Zob. *Open Doors...*, op. cit., s. 45.

⁷⁶ Zob. P. Bieliński, *Katolicy wobec arabskiej „wiosny ludów”*, op. cit.

⁷⁷ Zob. S. Morqos, *The Coptic Question*, op. cit.

⁷⁸ Zob. *Can We Speak...*, op. cit.

jest nagłą koniecznością. Tymczasem jednak Koptowie muszą się nauczyć żyć z muzułmańskimi fundamentalistami u steru władzy – grupą, której od dawna się lękali⁷⁹.

Abstrakt

Stanowiący około 10-procentową mniejszość w ponad 80-milionowym Egipcie, ortodoksyjni Koptowie są najliczniejszą chrześcijańską wspólnotą w regionie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. Ich relacje z muzułmańską większością nigdy nie były pozbawione napięć, jednak rewolucja, która 11 lutego 2011 roku przyniosła kres 30-letnich rządów Husniego Mubaraka, na krótko zbliżyła wyznawców dwóch wielkich religii do siebie. Wraz z dojściem do władzy fundamentalistów muzułmańskich w 2012 roku sytuacja Koptów wyraźnie się pogorszyła: masakra w Maspiro, podpalenia kościołów m.in. w Sul oraz Idfu, ataki na siostry zakonne, salaficka propaganda antychrześcijańska, wreszcie kontrowersje wokół rekonwersji z islamu na chrześcijaństwo są na to dowodem. Śmierć patriarchy Szinudy III i konieczność wyboru nowego przywódcy duchowego czyni położenie Koptów jeszcze trudniejszym.

Słowa kluczowe

Egipt; chrześcijanie; Koptowie; „Arabska Wiosna”

Abstract

From “Arab Spring” to “Coptic Winter”: The Christian Voice from Egypt

Constituting a ten per cent minority within Egypt’s population of 80 million, orthodox Copts are the largest Christian community in the Middle East and North Africa region. Their relations with the Muslim majority have never been without tension. However, the revolution, which began on February 11, 2011, and brought to an end Hosni Mubarak’s thirty-year rule, reunited the followers of these two religions for a while. The fundamentalists’ takeover in 2012 worsened the Copts’ situation: the Maspero massacre, the burning of churches i.e. in Sul and Idfu, attacks on nuns, Salafist anti-Christian propaganda as well as controversies around reconversion from Islam to Christianity all illustrated the deepening crisis. The death of Patriarch Shenouda III and the necessity to choose a new spiritual leader makes the Copts’ position even more difficult.

Keywords

Egypt; Christians; Copts; Arab Spring

Bibliografia

Abou el Magd N., *Egypt Debates True Meaning of Faith*, „The National” 26 July 2009, <http://www.thenational.ae/news/world/africa/egypt-debates-true-meaning-of-faith>.

⁷⁹ Zob. W. Dalrymple, *Arab Spring, Coptic Winter*, op. cit.

- Ahmad R. S., *Al-Watha'iq al-Kamila Li Fatawa al-Salafyieen Didd Aqbat Misr: The Complete Documents of the Salafists' Fatwas against the Copts of Egypt*, „Rose al-Yusuf” 22 January 2011.
- al-Athary A., *Al-Ihtifal Bi Ra's al-Sana wa Mushabihat Ashab al-Jaheem*, „Tawheed Magazine” Issue 23/8, s. 20.
- Atiya S. A., *Historia Kościołów Wschodnich*, Warszawa 1978.
- Bieliński P., *Katolicy wobec arabskiej „wiosny ludów”*, <http://ekai.pl/wydarzenia/raport/x39142/katolicy-wobec-arabskiej-wiosny-ludow/?print=1>.
- Carr S., *A Firsthand Account: Marching from Shubra to Deaths at Maspero*, „Egypt Independent” 10 October 2011, <http://www.egyptindependent.com/news/firsthand-account-marching-shubra-deaths-maspero>.
- Chęć M., *Pusty tron – Szenuda III i jego pontyfikat*, Mojeopinie.pl, http://www.mojeopinie.pl/pusty_tron_szenuda_iii_i_jego_pontyfikat,3,1333487800.
- Clark M., Ghaly N., *The Disappearance, Forced Conversions, and Forced Marriages of Coptic Christian Women in Egypt*, „Christian Solidarity International”, Coptic Foundation for Human Rights, November 2009, http://www.csi-int.org/pdfs/csi_coptic_report.pdf.
- Crabtree S., Pelham B., *What Alabamians and Iranians Have in Common*, 9 February 2009, <http://www.gallup.com/poll/114211/Alabamians-Iranians-Common.aspx>.
- Dalrymple W., *Arab Spring, Coptic Winter*, „The Sydney Morning Herald” 14 October 2011, <http://www.smh.com.au/opinion/copts-fear-arab-spring-is-a-christian-winter-20111011-1lj18.html>.
- Dudka A., *Arabska Wiosna Ludów w Egipcie a sytuacja Koptów w świetle doniesień prasowych*, „Studia Bliskowchodnie” 2011 nr 1 (5), s. 6.
- Fahim K., *Coptic Pope's Death Adds to Fears in Egypt's Time of Transition*, „The New York Times” 20 March 2012, <http://www.nytimes.com/2012/03/21/world/middleeast/coptic-pope-shenouda-iiis-death-adds-to-fears-in-egypt.html>.
- Fahim K., *Coptic Pope Dies in Egypt Amid Church's Struggles*, „The New York Times” 17 March 2012, <http://www.nytimes.com/2012/03/18/world/middleeast/coptic-pope-dies-in-egypt-amid-churchs-struggles.html>.
- Frister R., *Smutny los chrześcijan w arabskiej rewolucji*, „Polityka” 7 grudnia 2011.
- Gaik M., *Koptowie wycofali się z prac nad nową konstytucją Egiptu*, „ISA News” 7 kwietnia 2012, <http://isanews.pl/pl/depesze/polityka/169/Koptowie-wycofali-si%C4%99-z-prac-na-d-now%C4%85-konstytucj%C4%85-Egiptu-konstytucja-ko%C5%9Bcio%C5%82y-i-religie-Egipt.htm>.
- Gordon J., *So Much for the Arab Spring: Coptic Christians Flee Egypt*, „Red County” 27 September 2011, <http://www.redcounty.com/content/so-much-arab-spring-coptic-christians-flee-egypt>.
- Greenway H. D. S., *Koptowie i Arabska Wiosna*, „The International Herald Tribune”, tłum. dla „The New York Times” E. Karpińska-Morek, 24 listopada 2011, <http://fakty.interia.pl/new-york-times/news/koptowie-i-arabska-wiosna,1725822,6806>.
- Helmore K., *Egyptian Copts See Bleak Future*, „Arab Spring” 27 October 2011, Issue 37, <http://iwpr.net/report-news/egyptian-copts-see-bleak-future>.
- Jeznach B., *Koptowie bez papieża*, „Nowy Ekran” 4 kwietnia 2012, <http://jeznach.nowyekran.pl/post/58259,koptowie-bez-papieza>.
- King W., *Egypt: Nuns Traumatized After School Attack*, „Compass Direct”, 16 March 2012, <http://www.eurasiareview.com/16032012-egypt-nuns-traumatized-after-school-attack/>.
- Kniaź M. K., *Mniejszość koptyjska w muzułmańskim Egipcie*, Arabicae.com, <http://www.arabicae.com/?p=533>.
- Korczyński T. M., *Chrześcijanie cierpią w Egipcie. Kiedy po wiosnie przychodzi zima*, „Polonia Christiana” 3 kwietnia 2012, <http://www.pch24.pl/kiedy-po-wiosnie-przychodzi-zima,1392,i.html>.

- Kostrzyński R., *Egipcycy chrześcijanie myślą o rozwodach*, „Rzeczpospolita” 22 września 2011, <http://www.rp.pl/artykul/720855.html>
- Leyne J., *Egypt Coptic Pope Shenouda is Buried at Monastery*, „BBC News. Middle East” 20 March 2012, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-17437325>.
- Malik H. C., *Intolerant Arab Spring*, „In Newsweek Magazine” 16 October 2011, <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2011/10/16/violence-against-egypt-s-copts-in-an-intolerant-arab-spring.html>.
- Morqos S., *The Coptic Question*, „Al-Ahram” 31 December 2009 – 6 January 2010, Issue 979, <http://weekly.ahram.org.eg/2010/979/sc101.htm>.
- Pazurek M., *Groźny dar wolności*, „Tygodnik Powszechny” 2011 nr 43 (3250).
- Phares W., *Arab Spring Falls on Egypt's Coptic Christians*, „Canada Free Press” 10 October 2011, <http://www.canadafreepress.com/index.php/article/41133>.
- Smolińska I. E., *Kościół koptyjski*, „Wiedza i Życie” 2000 nr 11.
- Werthmuller K. J., *What Do the Copts Mean for the Arab Spring?*, „The Huffington Post” 11 July 2011, http://www.huffingtonpost.com/kurt-j-werthmuller/coptic-christians-and-the-arab-spring_b_1080808.html.
- Woźniak M., *Egipt*, [w:] R. Bania, M. Woźniak, K. Zdulski, *Rewolucje w świecie arabskim – aspekty polityczne, społeczne i humanitarne. Raport dla Wydziału Informacji o Krajach Pochodzenia UDSC*, Warszawa 2011.
- Zarzycka D., *Chrześcijanie i islamiści. O grząskim gruncie Koptów w Egipcie*, „Bliski Wschód” 26 listopada 2011, <http://bliskiwschod.pl/2011/12/chrzescijanie-i-islamisci-o-grzaskim-gruncie-koptow-w-egipcie/>.
- Zielińska-Schemaly M., *Strach chrześcijan na Bliskim Wschodzie*, Polityka.pl, 17 stycznia 2011, <http://www.polityka.pl/swiat/obyczaje/1512248,1,strach-chrzescijan-na-bliskim-wschodzie.read>.

